

KUMUK YIRLARINDA KADIN KONUSU¹

Aynur GAZANFER KIZI

Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi Folklor Enstitüsü

Doktora öğrencisi

Giriş

Kadın konusu her zaman güncel olmuştur. Kadınların toplumdaki yeri, davranışları, düşünceleri, hissleri hep ilgiçekici olmuştur. Kumuk yırlarında da kadın konusu işlenmiştir. Yırlar Kumuk folklorunda büyükçe bir bölümü kapsar. Pek çok konu ve olaylar (tarihi, siyasi, dini ve s.) yırlarda kendine yer edinmiştir.

Kumuk folklorunda kadın erkeği ile beraber hak sahibidir, onunla omuz-omuza çalışır, çabalar. Ancak özellikle son dönemlerde oluşmuş “Torkaliden Tonaybeyin gızının yırı”, “Zöhrenin yırı” gibi yırlarda kadınların hayatından söz edilir ve kadınların uğradığı zulüm ve şiddetten konuşulur.

Kadının eşine yardımcı olması

Kadının eşine yardımcı olması konusu “Minküllünün yırı”nda geniş birşekilde işlenir. Eserinkahramanı Minküllü zor anında eşini yardıma çağırır:

Ayhanınga belgi alıp barıgız

Ayhanımı alıb beri geliniz

Uç itimni birisi,

Üç itimden birisi

İçindeki aslan tulpar tirisi

İçindeki aslan güçlüsü

Ayhanım da belgi alıp bardı dey.

Ayhanımı duyup geldi diyor (Türkiye dışındaki..., 2009: 34).

Kadınların eşleri ile beraber dövüşmesi, eşlerinin en yakın silahdaşı olması türk folkloru için karakteristik bi durum. Türk salnamesi sayılan “Kitabi-DedeKorkut” destanında da pek çok yerlerde buna şahit olabiliriz: “Beyrek aydır: Baba, mana bir gız alı ver kim, men yerimden durmadın ol durgec gerek! Men garağac atıma binmeden ol binmah gerek! Men gırıma varmadan ol, mene baş getirmek gerek! Bunun kibi gız alı ver, baba, mana” – dedi (KDK, 2000:56). Beyrey’in böyle bir kız istemesi tesadüfi deyil. Çünkü Beyrek kendine sadece eş deyil, hem dearkadaş, dava arkadaşı ister.

Zor anlarında kadınların eşlerini çıkılmaz durumdan çıkarmasını biz “Deli Dumrul” boyunda da göre biliriz. Ezrail ile savaşan Deli Dumrul yaptığı işten pişman olunca Allah’tan onu bağışlamasını ister. Allah da der ki, eğer Deli Dumrul canının yerine can bulursa, onu affedecek. Canının yerine anasından,

¹ Bu makale, 11-13 Mayıs 2014 tarihinde Eskişehir’de düzenlenen ‘Türk Dünyası Sivil Toplum Zirvesi’ nde bildiri olarak sunulmuştur

babasından can isteyen kahraman “hayır” cevabı alır. Ümitsizliğekapılıp öleceğini düşünen Deli Dumruleşi ile vedalaşmağa giderken, onun vefalieseşikendi canını eşinin yolunda vermeye razı olur. Kadının sadıklığıTanrı’nın hoşuna gider veDumrul’u karısına bağışlar. Bu temaKumuk folklorunda da kendini gösterir. “Duka Hojanı ulanı Deli Dumrulnu habarı ve yırı”nda mehz bu hagda söhbet açılır (Türkiye dışındaki..., 2009:67).

Kadının canını eşinin uğrunda, yolunda vermesi deTürk folkloru için karakteristiktir. Şöyle ki, “Minküllünün yırı”nda da Ayhanım sonunda eşinin öldürüldüğü hançeri çıkarıp kendine sancar veeşi ile birlikte ölür.

Erenlermi eding, ermi eding,

Erenler idinmi, er idinmi,

Erenler bulan tengmi eding...

Erenler ile ten idinmi... (Türkiye dışındaki..., 2009:73).

Şonda Ayhanım, Minküllü hınjalın çıkarıp, sabın Minküllüğe tirep, uçun kendiünü köküregine basıp, olgen, dey (Türkiye dışındaki..., 2009:35).

Bütün bu temalar eski çağın izlerini taşır.Eski çağda tanrıça, ruh, hayvanların sahibi olan kadınıngesinde toplanmıştı. Ancak zamanla bunlar erkekeimgesinde canlanmağa başlar.

Abdulahkim Hacıyev’in fikrinde, bahadırın ölüm anında kendikarisınıyardıma çağırması tesadüfi sayılmamalıdır. Belli ki, yırın yarandığı zamanda halakadınlar kendi “cengaverlik” özelliklerini kaybetmemişler. Onlar erkeklerin güçlü, cesur savaş arkadaşları idi (Acıyev A., 2005:51).

Kadının erkekle savaşması

Kahramanın kadınla savaşması Kitabı DedeKorkutdestanında da mevcut. Beyrek ile nişanlısı Banuçiçek ilk tanışmalarında güreşip, ok atıp, yay tutmuşlar. Beyrek Banuçiçey’i bu meziyetlerine göre sevmiş. O devirdekadınlar da en az erkeklerkadar cengaver idi. Ne güçte, ne serrastlıktaerkeklerden geri kalmazlardı: “... İmdi gel, seninlekuşak turalım!” – dedi. Heman Beyrek attan indi. Gavraşdılar. İki pehlevan olub, bir-birine sarmaşdılar. Beyrek götürergızı yere vurmag ister, gız götürer Beyreyi yere vurmag ister” (KDK, 2000:56).

“Koroğlu” destanında da destan boyu hiç kimseye yenilmeyen Koroğlu bir kadına yenilir. Bu hakta Ali Şamil yazar: “... 1980-ci ilde aşig Hemid Ağamalıyev “Koroğlu” destanından aşağıdaki geraylıyı söyledi:

Bir gıznan cenge çıhdım

Kemend atıb tutdu meni.

Tanrı gezebine gelmiş,

Bir yumruğa yıhdı meni.

O, ele bir gızıydı,

Kendiü mennen hırsızıydı,

Yumruh vurmağı azıydı,
Diz altında sıhdı meni.

Atım atına yetmedi,
Şeşbeş atdım tutmadı,
Koroğlu gücü çatmadı,
Yalvardım burahdı meni” (Gazanfer kızı A.,).
Gösterdi

ğimiz şu örnekten de görüdüğü üzere kimseye yenilmeyen Koroğlu da destanda bi kadına yenilir. Bunun da çok manidar olduğuna inanıyoruz.

Yukarda ismini zikrettiğimiz örneklerin hepsinde kadın erkek libasında kahramanla savaşa girer. Düşünürük ki, bunun bir sebebi erkeklerin toplumda daha çok hukuklarının olması ve erkek libasına girmiş kadınların daha güvende olmasından kaynaklıysa, diğer taraftan da erkeklerin kadınlarla asla kol gücüne girmemesi ola bilir. Çünkü erkek dövüşünde birinin diğerine yenilmesi o kadar da citti bir ayıp sayılmaz. Ama erkeğin kadına yenilmesi oldukça büyük bir rezalet sayılır. Bunun için de kadınlar esasen erkek libasında dövüşürler.

Sonuç

Kadın hem kocasının en yakın arkadaşı, en güvendiğı silahdaşı, en sevimli dostudur. O eşiyile ölüme de gider. Aynı zamanda, erkek libasına girip onunla savaşır da. Zamanla İslam’ın muhafazakar kanadı kadının toplumdaki hukuklarını kısıtlamağa çalışsa da, bu mümkün olmadı. Çünkü Türkler’in gelenekselhattıileİslam’ınilericikanunlarıilebirleşerekkadınıtoplumunesasgücüolarakorumayıbaşarmıştır.